

Pojav italijanskega iredentizma in vprašanje asimilacije

Dr. Ivo Juvančič, znanstveni sodelavec

Pojav iredentizma pomeni za slovensko-hrvatske odnose na eni in italijanske na drugi strani prelom linije, ki ni bila uresničena, marveč samo nakazana, izražena kot pobuda v letih pred 1848 zlasti v tedniku »Favilla« (1835–1846). List so v Trstu izdajali Pacifico Valussi po rodu Videmčan, njegov svak Francesco Dell Ongaro in tržaški knjigar Giovanni Orlandini. »Favilla« je s simpatijo spremljala razvoj jugoslovanskih narodov, razpravljala o njih zgodovini, literaturi, sledila njih kulturnim naporom, ki jih je imenovala naravnost »naši napori«¹. Sodelavec »Faville« je bil Dalmatinec Nicolò Tommaseo (ki je v svojih mladih letih izdal še v hrvaščini svoje pesmi »Iskrice« kot Tomažević), 1847 je v Trstu izdal svojo knjigo »Intorno a cose dalmatiche e triestine« v kateri je skušal dokazati narodno enotnost južnih Slovanov sicer v duhu ilirskih načel, a Trst sam mu je bil »dragoceni prstan zaupanja med narodi«. V liniji »Faville« se je gibal tudi italijanski zgodovinar Cesare Cantù, ki je v Trstu videl »pristanišče bodoče Slavije« v duhu »bratstva ljudstev«. Cantù je imel pogum te svoje ideje v Trstu iznesti celo pred gubernatorjem Trsta grofom Stadionom leta 1846 na banketu, ki ga je ta priredil.

Okrog »Faville« so se zbirali Italijani, od teh je bil le Orlandini Tržačan. Hoteli so v duhu bratstva ljudstev reševati obmejno problematiko ob Jadranskem morju. Žal slovensko ljudstvo — »narod zamudnik« — ni našel stika z njimi po svojih zastopnikih. Posledica tega položaja je, da krog »Faville« le nima jasne perspektive, konkretnega načrta za rešitev obmejne problematike. Med tem ko Orlandini marca 1848 skuša v Trstu dvigniti republikansko gibanje, podobno onemu v Benetkah, ki naj bi oklicalo Trst kot italijansko republiko, in že ko se ta poizkus izjalovi mu sledi tudi Dall'Ongaro, ki je Trst zapustil in iz Vidma nato pozival Tržačane, da preženo Avstrijce in ustanove samostojno, od Avstrije neodvisno italijansko republiko, je bolj jasnovidni Valussi le še poudarjal zvezo z Jugoslovani, tudi potem, ko je Trst zapustil (aprila 1848). Tržačani, Istrani in Dalmatinci bi morali posredovati..., Trst bi moral tvoriti z vzhodno Jadransko obalo nevtralen teritorij, nekako Švico med neodvisno Italijo in Hrvatsko.

Zanimivo dejstvo je, da je Carlo Cattaneo, ki je bil 1848 med vodilnimi uporniki Milana proti Avstriji, se je pa pozneje kot federalist posvetil le študiju, še leta 1859 sanjal o neki vmesni državi pod protektoratom Francije od Tirolske do Albanije².

Linija »Faville«, kolikor imajo njeni člani skupnega, je na vsak način napredna: antiavstrijska, demokratska in republikanska v duhu Mazzinija. Edino na tej liniji bi bilo rešljivo tako slovensko kot hrvatsko narodno vprašanje, rešljiva tudi obojestranska obmejna problematika, če bi prišlo do ožjih stikov Hrvatov in Slovencev s krogom »Faville«.

Zgodovina nacionalističnih bojev zadnjega stoletja nam dovolj jasno pove, da je obmejna problematika postala in postajala tem bolj zapletena, čim bolj so vanjo posegali interesi držav, njih diplomacija, za katerimi so se skrivali širši interesi kapitalistične družbene ureditve, ki so zlasti v dobi imperializma izrabili državni nacionalni čut in ga podžgale in razžigale v nacionalistične ognje; ob teh je imperializem koval svoje orožje. Nemški pritisk na Jadran, poznejši italijanski imperializem skozi »Porta Orientale« — Vzhodna vrata bi nikdar ne mogel doživeti takih razmahov.

I.

Razvoj je šel drugačno pot. Jelačić, ki ga je dvignilo hrvatsko meščanstvo — ali odločujoči faktor je bilo hrvatsko fevdalno plemstvo —, je ostal na avstrijski liniji in celo pomagal zadušiti narodni odpor Madžarov. O Slovencih ni niti potrebno, da govorimo — svojo rešitev so tudi iskali z »očetom« Bleiweisom v Avstriji. Tržaški slovenski krog (združen s Hrvati) ustanavlja svojo čitalnico ne le pod sliko Jelačića, ampak tudi pod sliko Franca Jožefa I.

Pri vsem tem ne smemo pozabiti prednosti, ki jo je imel italijanski živelj pred slovenskim vsaj na kulturnem področju. Italijansko ljudstvo se je kot narod konstituiralo v vse drugačnih pogojih, čigar začetki segajo v stoletje fevdalne dobe, medtem ko se slovenski živelj začenja zavedati svoje narodnosti komaj na prelomu iz 17. v 18. stoletje. Odločilen je bil tako za prvega, kot za drugega različni politični in gospodarski položaj. Medtem ko italijanski živelj Trsta, Goriške in Istre stopa v dobo leta 1848 s trdnim tudi že z diferenciranim meščanskim stanom (intelektualci, nameščenci, trgovci — obrtniki), sta Slovenec in Hrvat ob Jadranu pretežno kmeta in pastirja; izobraženci so pretežno le duhovniki, redki so intelektualci svetnega stanu, trgovci so le posamezniki.

»Favilla« je sicer izhajala le do leta 1846, vendar je bila triperesna deteljica Valussi—Ongaro—Orlandini še v Trstu ob marčnih dnevih 1848. Njen vpliv nato izgine. Antiavstrijska demokratična linija živi dalje v radikalnih časopisih, zlasti v »Gazzetta di Trieste« in »Giornale di Trieste«, ki zavzameja sovražno stališče do Jelačića — moža, ki je »bombardiral demokratični Dunaj«. Pojavi se pa že odklonilno stališče do Hrvatov in njihovih nacionalnih zahtev v Dalmaciji in v Istri. Šele z novembrom 1848, ko je že bil na vidiku poraz demokratičnih revolucionarnih sil Dunaja, postane Jelačić tudi za »Giornale di Trieste« »vreden sin svojega ljudstva«, list skuša zopet najti dobre besede za Hrvate, hoče postati posrednik med obema narodoma, ali že v obstoječi Avstriji³. Z zmago reakcije na Dunaju 1849 prenehata oba lista.

Že tu vidimo, da je po odhodu glavnih predstavnikov »Faville« iz Trsta prišlo že v teku leta 1848 do preorientacije v italijanskih tržaških radikalnih krogih. Dodajmo, da je tako krog »Faville« kot njih naslednikov — radikalov v Trstu bil sila ozek: masa tržaškega ljudstva je stala še vedno na starih konservativnih avstrijskih pozicijah kozmopolitičnega Trsta, ki je doživel svoj procvet in razmah kot pristanišče avstrijske monarhije v absolutistični dobi in zrastel od 5000 prebivalcev na skoraj 66 000 leta 1846.

Isto velja za Gorico. Na italijanski strani se ob liberalnih zastopnikih (Istrijan Rismondi, Goričana Favetti in Ascoli), ki so republikanci, zbira le ozek krog Italijanov — Goričanov, večina je avstrijsko konservativno usmerjena prav kot Slovenci⁴.

Nacionalistični krogi moderne italijanske historiografije⁵ ocenjujejo gibanje »Faville«, simpatije do Slovanov, načrt o samostojni državi — drugi Svici ob Jadranu — kot golo romantiko, ko je Valussi še »fremente di ideali Mazziniani« — goreč v mazzinijanskih idealih, ki pa so bili le »plemenite iluzije 1848—1849«, ko se Italija še ni zavedala sama sebe, ko se je slovansko gibanje idealiziralo itd. Kar v teh besedah drži, je to, da je usoda »Faville« povezana z usodo Mazzinija.

Ta kritika »Faville« in mazzinijanskih idealov je kritika kroga, ki v italijanskem Risorgimentu, gibanju za združeno Italijo, daje prvenstveno in skoraj bi rekli izključno vlogo Piemontu, njegovim savojskim kraljevi hiši, njeni politiki, v kateri ima primat Camillo Cavour; daje primat vojaškemu uspehu in neuspehu let 1848 do 1859, ki so pripeljali do združene Italije leta 1861. Piemont pa je bil samo ena komponenta risorgimenta. Cavour je z Viktorijem Emanuelom II., ki je bil bolj instrument kot aktor, znal spretno izrabiti drugo komponento risorgimenta, republikansko, demokratično gibanje velikega Mazzinija, ki je bil glavni ideolog ne le mlade Italije (Giovane Italia, ustanovljena 1831), marveč tudi mlade Evrope (Giovane Europa iz leta 1834). Isto usodo kot Mazzini je doživel tudi vojaški voditelj revolucionarjev Giuseppe Garibaldi, oba sta igrala podrejeno vlogo, ki jo jima je načrtoval Cavour. Revolucija preide v urejene tokove, zvodeni. Tak je položaj, če ga gledamo s političnimi očali. Vzroki za tak preokret revolucionarnega gibanja so pa globlji, krivda Mazzinija je bila, da ni znal zajeti italijanskih mas.

Mazzini je sicer skušal dobiti neke stike z delavstvom, ali proletarci v letih 1848—1859 nerazvite industrije niso bili odločujoči faktor mas. »Pozabil se je obrniti k tistemu delu Italije, ki je že stoletja zaslužjen, h kmetom« (Marx, iz pisma Weydemayerju 11. IX. 1851.). »Mazzini ni znal liberalni aristokraciji in prosvitljenemu meščanstvu razložiti, da je prvi korak k osamosvojitvi Italije popolna emancipacija kmetov«⁶.

Globljo analizo Mazzinijevega—Garibaldijevega revolucionarnega gibanja sta v letih po prvi svetovni vojni opravila dva moža: Antonio Gramsci⁷, ki je bil med ustanovitelji italijanske komunistične stranke in Piero Gobetti⁸, predhodnik levih meščanskih antifašističnih gibanj. Slednji je v svoji kritiki Mazzinija vsaj po obliki, v izbiri besed celo ostrejši od

Gramscija. V bistvu sta si pa edina. Gobetti najde glavni vzrok Mazzini-jevega neuspeha v tem, da je mislil, da »revolucijo izvede lahko le s propagando«, da je obtičal v nekem »splošnem retoričnem apostolatu, obvisel v praznem prostoru ideologije«. Treznejši Gramsci v svojih zapiskih o Risorgimentu (saj študija ta knjiga ni) sodi, da revolucionarna stranka Mazzinija in Garibaldija, partito d'azione — akcijska stranka, ni imela konkretnega vladnega programa, da je bila le organizem agitacije in propagande, »prepojena s tradicijo retorike italijanske literature tako, da je zamenjavala kulturno enotnost polotoka s politično in teritorialno enotnostjo«. Pustila je, da so zmerni liberalci Cavourja s svojo empirično dejavnostjo zavladali, ker revolucionarji niso imeli »organičnega programa vlade, ki bi bil odsev bistvenih zahtev ljudskih množic, v prvi vrsti kmečkih⁹. — Zaključimo lahko s trditvijo: italijanska meščanska revolucija je imela sicer ideologa — propagandista Mazzinija, vojaka — revolucionarja Garibaldija, manjkal pa ji je vodilni politik. Na to mesto se je vsedel piemontski minister, zviti Cavour, ki je »indirektno in faktično« (Gramsci) vodil revolucijo.

Ce s tega vidika ocenimo gibanje »Faville«, moramo reči, da je ideja italijansko-jugoslovanskega sodelovanja tudi imela le bolj propagandistični značaj, kar je za začetek vsakega gibanja sicer nujno. Vzrok temu, da ni dobila konkretnjših, političnih oblik je deloma tudi v izvršnem grehu mazzinijanstva, ki ni poznalo jasnega političnega programa.

II.

Angelo Vivante, ki je prvi temeljiteje razpravljal o iredentizmu¹⁰, si skoraj ne more razložiti z ozirom na delovanje »Faville« in zadržanje Tržčanov prvih pojavov iredentizma, ki jih on postavlja v leto 1861 do 1862. Zdi se mu, da je nastop iredentizma za Trst »un brusco distacco da tutto quanto aveva sino allora costituito la tradizione storica della città« — nasilen prelom z vsem, kar je za mesto pomenilo zgodovinsko tradicijo. Vivante je v svoji knjigi sicer beležil že nekatere revolucionarne pojave Trsta, ni jih pa zadostno ocenil¹¹.

Schiffre je v svoji knjigi (Le origini dell'irredentismo triestino) šele pokazal, da so tudi v Trstu že leta 1848—1849 živele revolucionarne tendence (lista Gazzetta in Giornale di Trieste), ki preidejo pod vplivi razvoja v letih 1859—1861 na iredentistične pozicije; mladina iz leta 1848 je dozorela v može.

Nemajhen vpliv pri vsem tem preokretu so pa imela istrska obrežna mesta zlasti Koper. Njih stoletna povezava z Beneško republiko (do 1797) je bila tako živa, da meščanstvo teh mest v letu 1848—1849 simpatizira z upornimi Benečani in bi z veseljem pozdravilo izkrcavanje piemonteških mornarjev. Vivante je prezrl, da iredentizem v Istri zaživi že v letih 1857—1859, ko je Carlo Combi ob sodelovanju svojih somišljenikov (Francesco Combi, Paolo Tedeschi, Antonio Coiz) začel izdajati nekak almanah, zbornik »Porta Orientale«¹².

Ze ime zbornika »Porta Orientale« – vzhodna vrata – namreč Italije – pomeni program, saj je zemljepisna Istra »vzhodna veža Italije«¹³. Doba Bachovega absolutizma 1849–1859 še zdaleka ni izvajala take cenzure nad italijanskimi publikacijami kot nad tiskom ostalih narodov. Dokaz za to je prav »Porta Orientale«, dasi se ji le pozna tu in tam neka zadržanost, dostikrat neko romantično simbolično izražanje, ki zlasti tam, kjer izraža svojo kritiko, preide že v grotesknost. Za primer naj služi, kako oceni Combi položaj Trsta že v prvem letniku¹⁴, ki je Istranom bil preveč konservativen, avstrijski in kozmopolitičen: »Veliki skalni bloki duše teren tega mesta, ki je le tak, da bi se ga dalo kultivirati, dasi je kamenit in nerodoviten. In niso le skale, saj vidim med ljudstvom, ki bi zaslužilo boljše življenje, može, ki so naravnost spački zaradi svoje ohlapne debelosti in zato tako bedne konstitucije, da se zdi kot da je meso na njih zmrznjeno...« In to so mu zelo pogosti »primerki duševne agonije«. Tu gotovo misli predvsem na trgovski stan.

Tedeschi nam v uvodu k ponatisu »Porta Orientale« pove, da je povod za izdajanje tega zbornika dal almanah Cesare Correntija »Il Vesta verde« v Torinu, ki je leta 1856 trdil, da Istrani »niso ne meso ne riba«, ker so pač narodnostno mešani. Namen »Porta Orientale« naj bi bil dokazati, da je Istra »meso italijanskega mesa«.

Če v zemljepisnem pogledu prof. A. Coiz¹⁵ omeji Istro za vzhodu z Učko, k Istri pa šteje tudi sam Trst, so mu vzhodna meja Italije Julijske Alpe od Triglava do Snežnika, v tem svetu je »nepretrgan jarek, ki se da braniti«. Ne vemo, če je Coiz poznal publikacijo sardinskega generalnega štaba »Le Alpi che cingon l'Italia considerate militarmente« – izdane v Torinu že leta 1845. Dejstvo je, da ni bistvene razlike glede meje Italije, vojaški izvedenci potegnejo mejo od Snežnika na Butoraj jugovzhodno od Reke, medtem ko Coiz ozemlje onkraj Učke – Reko in okolico, Kvarnerske otoke – izključi sicer iz Istre in jih vključi v Liburnijo, »Istra z Liburnijo pa tvori vzhodno mejo Italije«¹⁶. Za prvi letnik »Porte Orientale« je z datumom 1. decembra 1856 prispeval članek o Ekonomski obnovi Istre (Del Rinnovamento economico dell'Istria)¹⁷ tudi Pacifico Valussi – leto prej je praznoval petdesetletnico svojega publicističnega delovanja – in že na prvih straneh je postavil trditev, da sta Furlanija in Istra »dve provinci vzhodne Italije«¹⁸, da je »ljudstvo polotoka na zapadu:

»... del Quarnaro

Ch'Italia chiude e i suoi termini bagna« (Dante)

»... Kvarnera,

ki Italijo zapira in ji meje obliva« (Dante)

Avstrijska cenzura je slične izlive o meji Italije na Alpah lahko dopustila. Za Metternicha in naslednike je bila Italija le zemljepisni in ne politični pojem. Lombardija in Benečija sta pod avstrijsko upravo tvorili Lombardsko–Beneško kraljestvo, ki so ga tu in tam nazivali tudi italijansko z razliko ilirskega kraljestva, cesarske avstrijske krone; zato govor o zemljepisnih mejah Italije ni imel nujno političnega poudarka. Vendar pa

Coizov članek o zemljepisni meji, ki je naravna meja Italije, trdi več, saj pravi, da je ta meja »jarek, ki se da braniti«. S tem postanejo Alpe, naravna, zemljepisna meja Italije tudi strateška meja. »Porta Orientale« s tem vprašanjem začena problem, ki nato razburja ljudstva... 100 let.

Iz dejstva, da je med sotrudnike »Porte Orientale« stopil tudi Valussi, sledi, da je v vprašanju o problematiki sožitja ljudstev ob Jadranu nastal na italijanski strani precejšen preokret. Ideje Mazzinija, kateremu so »narodnosti nepremagljive kot vest«, ki verjame v »sveto misijo ljudstva«, ne pa v »kraljevske vojske in diplomacijo«, ne najdejo več mesta v »Porti Orientale«, v njej se pokaže tudi Valussi v novi luči. V smislu Mazzinijevih idej, ki jih je branila »Favilla« in še leta 1848/49 Valussi, bi problem ob Adriji morali rešiti predvsem avtohtoni prebivalci, Italijani, Slovenci in Hrvati kot samostojni akterji, enakovredni juridični subjekti, — sedaj pa nastopi en sam aktor »Italija« —, v njenem imenu začrtajo mejo; avtohtona ljudstva postanejo le objekt; ne gre več za sožitje ljudstev, gre za nadvlado enega. To velja tudi za avtohtono maso Italijanov, saj jih nihče ne sprašuje, kako si nameravajo urediti sožitje s slovanskim življem, zlasti pa postanejo samo objekt Slovenci in Hrvati, saj jih »Porta Orientale« in ves iredentizem obsodi na asimilacijo z Italijani, o čemer bo še govora.

Dodajmo tu še kratek vrinek o Mazziniju in njegovem gledanju na vzhodno mejo Italije. Edvard Kardelj pravi¹⁹: »Sam Mazzini, še bolj pa tisti, ki so se imenovali njegove privržence, so pričeli v nacionalističnih deklaracijah potiskati skrajno vzhodno mejo Italije vse bolj proti vzhodu in razglašati Trst ter Istro za italijansko«. Če natančno pregledamo Mazzinijev razvoj v tem pogledu — omenja ga že Vivante²⁰, je ta sledeč: 1831 v navodilih *Giovine Italia* zelo nejasno govori o meji, o Trstu, ker ne vemo ali ga vključi ali izključi iz Italije; leta 1857 postavi kot mejo Alpe in Trst (*Lettere slave*); leta 1860 v *Doveri dell'uomo* govori o meji »na izlivu Soče, ki jo je Bog dal Italijanom«; leta 1871 pa pride z mejo do Postojne — Adelsberg, na ono mejo, ki jo je leta 1845, kot smo že videli, postavil sardinski generalni štab. Da je Mazzini sam tu opustil narodnostno-etnično načelo in se prepustil »kraljevski vojski in diplomaciji«, ki ni spadala v njegov svetovni nazor revolucionarja, je jasno, tem bolj jasno, če pomislimo na odnos Mazzini—Cavour, o čemer smo že govorili; Mazzini se je prav v tem vprašanju postavil na repek razvoja, katerega nosilec je že bila imperialistična Italija.

Slovenci vprašanja svojih meja in Svobodne Slovenije v letu 1848 niso postavili na revolucionarno pot; ponižno so čakali na ustavno rešitev Dunaja, vendar pa imamo iz te dobe dokaz, da so vprašanje meje na zapadu postavili vsaj pravilno, na edino pravilno etnično osnovo. Gre za članek Petra Koslerja v nemški publikaciji »Das Programm der Linken des österreichischen Reichstages«²¹. V tem članku podaja Kosler statistični pregled ne le vsega slovenskega ozemlja, marveč tudi hrvatske Istre. Ne gre tu za vprašanje statistike same, ki je bila za tisto dobo težko vprašanje, gre za načelo, ki je Koslerja vodilo pri sestavi statistike in to je

bilo čisto etnično, medtem ko Coiz že operira s skupino 15 000 ljudi v Istri, ki so sicer slovanskega pokolenja, a govore italijanski in jih izloči iz števila Slovanov. Combi jih že v naslednjem letniku²² prišteje Italijanom in trdi, da večina Slovanov govori »dosti dobro italijanski«²³.

Coiz se je že s svojo statistiko postavil na linijo asimilacije. Indirektno pa namigne nanjo²⁴, ko pravi, da »bo ob stiku s slovanskim plemenom (Slovenci—Srbi) latinski svet, civilizacija našla svoj delokrog in zvesta svoji misiji ne bo mogla drugače kot vplivati dobrodejno«.

Izrečno pa za rešitev problema sožitja ljudstev brani asimilacijo tisti, od katerega bi to najmanj pričakovali, preokret je popoln pri Valussiju. Jezikovni problem mu je velika ovira za napredek gospodarstva²⁵, posveti mu kar več strani in tu pravi: »proces združenja istrskih ljudstev z italijanskim rodom je naraven, ta bo asimiliral ostala slovanska plemena in nadomestil različna obstoječa narečja s svojim jezikom«. Nato navaja primer beneških Slovencev, ki so že »skoraj Furlani«. Pri vsem se sklicuje na dosednji proces asimilacije, ki se mu zdi naraven in pravičen in dodaja, če bi tega že ne bilo, bi lahko bila tekma med obema sosednima, različnima civilizacijama, v kateri bi ena skušala nadvladati drugo. Toda v tem slučaju bi tekma končala vedno v prid manj civilizirane stranke, bolj delavne, bolj vztrajne v svojih naporih, zato mora italjski rod, obdarjen z antično civilizacijo, napeti vse sile, da brani svoje meje in jih prekorači«. Valussi je tako prvi Italijan, ki ga prevzame strah pred slovansko nevarnostjo. V nadaljnjem nato trdi, da te tekme v Istri in Furlaniji sploh ni, medtem ko v Dalmaciji že obstoji in tam že obstaja dvom, da bi Italijani nadvladali Hrvate. Pri vsem, da smo si na jasnem, gre Valussiju v Istri za dvig poljedelstva, ribištva, ladjedelništva, zato bi bile potrebne tudi šole, večerni tečaji, ki bi morali biti italijanski. Doba, o kateri piše (1856), je doba konjunktura, ki je začela s krimsko vojno in se je z njo tudi končala. Istra, ki je bila pretežno agrarna je izrabljala edino še gozdove in soline. Istrska obalna mesta so bila zaradi Trsta in Benetk potisnjena ob stran trgovskih dogajanj tudi zaradi slabih cest z notranjostjo, zato je razumljiv napor italijanske buržoazije obalnih mest, o čemer govori »Porta Orientale«, da bi se bolje udeleževala tekme, ki je takrat prinesla zlasti Lošinju dobre zaslužke²⁶. Edino dvig poljedelstva v Istri — to pa je bilo v rokah Slovencev v zaledju Kopra in Pirana in Hrvatov v ostali Istri — bi dvignil zaslužek mest, zato vsa problematika, ki jo načenja Valussi v letu 1856. Jasno pove, da se morajo italijanska obalna mesta zainteresirati za dvig poljedelstva, to pa je bilo lahko, ker so v zaledju mest ob obali gospodarili italijanski veleposestniki, ob njih pa so še mnogi meščani imeli na svoji zemlji kolone, ki jih avstrijska kmečka odveza ni rešila, ker jih je smatrala za najemnike. Dvig kmetijstva Slovencev in Hrvatov bi prinesel nove zaslužke italijanskim meščanom; za ta dvig naj bi skrbeli tudi italijanski veleposestniki.

Nastop iredentizma v »Porta Orientale« je prikrit, ni še podan kot politični program, z odkrito zahtevo priključitve k Italiji. To na tedaj avstrijskem ozemlju ni bilo mogoče, ker je pomenilo veleizdajo, ali osnov-

ne probleme, načela in metode iredentizma je »Porta Orientale« že leta 1857 jasno začrtala. Postavila je vprašanje meja, postavila načelo asimilacije kot edino, ki naj reši narodnostni problem. Rešitev teh dveh osnovnih vprašanj je iredentizem sprejel in jih ni več spremenil vse do leta 1915 in do danes v kolikor še životari. Spremembe so le v vprašanju metode asimilacije, ki je dopuščala več možnosti; med naravno in brutalno je pač nešteto možnih stopenj, saj pri asimilaciji sodeluje gospodarski in finančni, socialni, kulturni, upravni in splošno politični pritisk italijanstva, ki obvlada mesta v Istri, Trst in Gorico, obvlada pa posredno (po deželnih zborih in deželni upravi) tudi deželo.

Preden je prišlo do odkritega nastopa iredentizma, moramo kratko omeniti še medigro Evgena Kvaternika, ki nam še bolj osvetli zadržanje Pacifica Valussija.

Evgen Kvaternik je ustanovil leta 1860 s Starčevićem hrvatsko stranko prava, ki je sicer slonela na idejah nekega zakasnelega ilirizma (Slovenci so ji bili »plemenski Hrvati«, gorski Hrvati), imela pa je vendar močan poudarek hrvatskega nacionalizma, neodvisnega od Dunaja in Pešte. Še pred tem je Evgen Kvaternik prebrodil brez pravega stika z domovino vso Evropo od Rusije do Francije in Italije. Bil je bolj propagandist kot zastopnik Hrvatov. V Parizu je izdal 1859 že po porazu Avstrije svojo brošuro »La Croatie e la confederation italienne«, v kateri je branil mejo svoje »velike« Hrvatske z zahtevo »vsa Istra in okoližje Gorice so neoporečno sestaven, prvenstven, naraven in izključen del teritorija hrvatskega kraljestva«. Ko je prišel v osebni stik s Tommaseom, vsaj posredno tudi s Cavourjem in drugimi vodilnimi Italijani, je v Valussijevem listu »Perseveranza« 6. IV. 1860 priobčil članek²⁷, v katerem je hotel načeti mirno diskusijo o tem spornem vprašanju meje med Italijani in Slovenci. Bistvene točke so: »Tudi če bi bila meja na Soči (mislil je na spodnji tok Soče, ker je izrecno zahteval Gorico — opomba), bi nekateri tisoči Slovanov ostali na italijanskem ozemlju raztreseni po Furlaniji« — tu gre pač za beneške Slovence, ki so sicer kompleksno naseljeni ob meji Furlanije in ne raztreseno. — »Če bi se pa italijanska meja razširila do Bara (Antivari), bi Italija zajela mnogo, mnogo tisočev Slovanov, ki se upirajo taki krivici... Na nasprotni strani bi pri slovanski meji ob Soči — pravijo Italijani — bili Tržačani in Istrani, čisto italijanska rasa... odtrgani od italijanskega naroda... Na tej bazi je sporazum nemogoč«. Poudarja nato, da je treba vestno iskati, če je možen sporazum med temi zahtevami. V svoji francosko pisani knjigi »La Croatie et la confederation italienne« je Kvaternik mejo na Soči branil tudi z zgodovinskimi dokazi Konstantina Porfirogeneta, a ne preveč posrečeno, v članku v »Perseveranzi« pa se naslanja le na etnično načelo, čuti pa problem italijanskih mest obrežne Istre in Trsta, ki leže na strnjemem jugoslovanskem ozemlju.

Kvaternikov poziv na mirno diskusijo o meji — članek ni bil podpisan, poslan je bil kot dopis iz Zagreba — ni našel odziva pri Italijanih. List je odgovoril le z opombo uredništva; Tamborra²⁸ sodi, da sta jo napisala ali Valussi, ali njegov sodelavec Canini: »Po našem mnenju je to

edino prava in možna rešitev: Italija mora v 19. stoletju končati tam, kjer se je končala za časa Rimljanov, kot pravi Dante.« Sledi nato Dantejeva tercina, ki nam je že znana iz Valussijevega članka iz »Porta Orientale« 1857. Odgovor doda še... »da bi v notranjosti« (Istre namreč — opomba) »meja morala biti urejena po etničnem načelu v skladu kolikor mogoče z zemljepisnim«.

Prvi odkriti nastop iredentizma — manifest, kot ga imenuje Vivante²⁸ — je delo »Trst in Istra«, ki ga je tudi napisal Pacifico Valussi, prevedel pa v francoščino Tržačan Constantino Ressman; delo je izšlo anonimno leta 1861 istočasno v Milanu in v Parizu²⁹. Doba nam zadosti jasno razloži pojav te knjige. Po zaslugi Cavourja pride do zveze s Francijo in 1859 doživi Avstrija poraz pri Magenti in Solferinu, ne pride pa do leta 1866 do pravega miru med Avstrijo in Piemontom. Napoleon III. je vojno sicer začel vsaj propagandistično z zahtevo, da Italija dobi tudi Benečijo in s tem meje ob Jadranu; pod pritiskom razmer, zlasti iz strahu pred Prusijo, pa je sklenil premirje s Francem Jožefom I. in nato mir, v katerem se je moral zadovoljiti le z Lombardijo, ki jo je odstopil Piemontu. Cavour je bil razočaran zaradi tega zadržanja Napoleona III., odstopil je celo za čas kot zunanji minister, vendar pa je kmalu zopet pod njegovim vodstvom leta 1861 nastala iz Piemonta in njegovih vojnih pridobitev združena Italija. Vrsta odprtih vprašanj, zahtev do Avstrije pride zopet na dnevni red. Nič čudnega torej, da se oglasi Valussi, ki je našel zvezo z Ressmanom, ki je bil v piemonteško-italijanski diplomatski službi. Težko bi bilo zato trditi, da Cavour o tem ni bil obveščen. Glede Avstrije ni bilo, da bi imel obzire, saj je uradno z njo vladalo od 1859—1866 le premirje. Predvsem Francozom in Napoleonu III. pa naj bi knjiga dopovedala, da so italijanska odprta vprašanja še onstran Jadrana in ne le Benečija, dasi je Cavour z ozirom na Nemčijo—Avstrijo mislil, da bodo vprašanje Trsta—Istre reševali »naši vnuki v bodočnosti, ki ni več daleč«³¹.

Valussijeva »Trieste et l'Istrie« v bistvenih potezah ne poda nič več, česar bi že ne povedal v svojem članku v »Porta Orientale« za leto 1857. Nov je le ton, v katerem govori o Slovanih, o Hrvatih in Slovencih in novi so dokazi, na katere opira svoje trditve, katerih v »Porta Orientale« ni.

Novost tona o Slovanih, katerih kulturne napore je v dobi »Faville« imenoval »naše«, je v tem, da jih poniža na stopnjo »hordes« — divjaških čet, »na stopnjo razvoja brez jasno označenega značaja, ki jih civilizacija še ni mogla razviti po njih resničnem bistvu«³². Njih jezik, to so »slovanska narečja«, ki variirajo iz okraja v okraj, brez zveze med seboj, brez pravil, brez literature; izginila bodo nujno v močnejši civilizaciji³³. Vsi podatki so taki, da je nato iredentizem in italijanski šovinizem besedi »sciavo«, ki v beneškem narečju pomeni »Slavo« — Slovan, lahko mirno podtaknil vsebino italijanske besede »schiavo« — suženj.

V vprašanju meje Valussi ne prinese novih elementov. »Alpe in morje so naravna meja Italije«...³⁴, kot je to že postavil Coiz v »Porta Orientale«. Bolj moramo podvomiti v njegovo trditev, ko pravi, da so

»meje med raznimi narodi tako jasno začrtane po naravi, ki ne dopuščajo nikakega dvoma glede lastninske pravice«³⁵. Jasno začrtane gotovo niso, pa zlasti še, če trdi, da so Snežnik, Triglav in Učka (Monte Maggiore) zadnja grupa Julijskih Alp, tri kulminacijske točke, ki tu fiksirajo potrebno mejo³⁶. Dokaze, ki jih za to svojo trditev prinaša, vzame iz zgodovine od dobe Rimljanov preko Benetk do Napoleona. Dokazi so nujno zgodovinski, še bolj, strateški. Če hoče v besedah »zgodovina neke dežele ne more dalj časa ostati v protislovju s svojo naravno geografijo« postaviti neko normo, načelo, moramo reči, da je to zelo šibko, ker nastane vprašanje, za katero deželo pa gre? Sporno ozemlje od Triglava do Učke je v zgodovini imelo različna imena, v fevdalni dobi različne gospodarje, ki jih ne bomo naštevali, dokler ni v 19. stoletju pod Avstrijo dobilo razna imena: grofija Goriško-Gradiščanska, samostojno mesto Trst, grofija Istra. Toda tudi v naravni celoti teh dežel ne moremo govoriti. Niti pri Goriški ne, saj je svet Posočja alpski, Brda in Vipavska dolina pa že pod vplivom mediteranske klime, družji pa vse mesto Gorica kot njih naravni center. Ista delitev velja za obalno in celinsko Istro, ki pa niti nima enega mestnega centra.

Za to sporno ozemlje (Gorica-Trst-Istra) je Avstrija vpeljala oznako »Avstrijsko Primorje«, ki je bila toliko upravna celota, kolikor je imela skupnega cesarskega namestnika v Trstu. Ali bila je le upravna celota, ne pa zemljepisna enota. To so občutili tudi italijanski iredentisti, saj so začeli za Goriško-Trst-Istro iskati neko skupno ime. Oznaka »Primorje«, italijanski »Littorale«, jim ni prijala, ker je bila avstrijska skovanka. Že leta 1864 je Antonini izdal knjigo »Friuli orientale« — Vzhodna Furlanija in predlagal to ime za vse kraje razen Istre, njemu tudi ime Goriško-Gradiščansko ni šlo, dasi tu le velja zemljepisno-gospodarska resnica, da je Gorica center Posočja-Vipavske-Brd in dela Furlanije.

Tommaso Luciani, istrski emigrant je že leta 1861 predlagal, »da naj Istrani, Tržačani, Goričani, ne da bi se odpovedali svojim občinskim pojmovanjem, puste ob strani preveč afektirano individualnost in se nazivajo »Veneti« — Benečani po jeziku, šegah, ... zemljepisno pokrajinski pripadnosti in po italijanski zavesti...«³⁷. Dejstvo je, da se tudi italijanski prebivalci omenjenega ozemlja niso uklonili tej umetni zahtevi, Benečane sami sebe niso nikdar imenovali. Furlani so ostali Furlani, Istrani pa Istrani. Pač pa je prišlo, da je Italija in italijanski iredentizem sprejel umetno skovanko goriškega lingvистa Ascolija »Venezia Giulia« — Julijska Benečija za ozemlje avstrijskega Primorja. Skovanka iz leta 1866³⁸ se je v Italiji kmalu uveljavila. V Avstriji je bil ta naziv prepovedan tudi v privatni uporabi. Še leta 1903 je M. Giulio Bartoli v polemiki z vladnim časopisom »Trieste« dokazoval zgodovinsko in zemljepisno upravičenost imena Julijska Benečija, ki naj bi bilo boljše od »Ilirskega Primorja«; Bartolijeva polemika je pa šla preko meje, ker se v Avstriji ob imenu Primorje ni uporabljal dodatni naziv »Ilirsko«³⁹. Po letu 1918 so nekateri ime »Venezia Giulia« slovenili z »Julijska krajina«, da bi se pač izognili imenu Benečija. Tudi pod Italijo 1918–1943 je Julijska Benečija

ostala le zemljepisni pojem za pokrajino, upravno ni imela nobene vloge, niti tolikšne ne kot avstrijsko Primorje, ki je imelo vsaj skupni upravni organ cesarskega namestništva. Ime Julijska Benečija pa je dobilo močan politični poudarek, v kolikor je obsegalo štiri italijanske province ob meji: prefektura Gorico, Trst, Pulo in Reko; danes se uradno nazivajo »Giuliani« — Julijci, zlasti istrski emigranti po letu 1943, med katerimi skušajo nekateri oživiti ideje iredentizma.

Pri vprašanju meje, da napravimo nekaj zaključek, prevladuje pri Valussiju kot v »Porta Orientale« poudarek na zemljepisni meji, ki jo branijo kot zgodovinsko mejo, izključujejo pa etnični moment. Tipičen je v tem oziru Cesare Correnti⁴⁰, ki je s svojim almanahom »Il Nipote del Vesta verde« leta 1852 in 1854) izzval Combija, da je izdal »Porta Orientale«. Ta naravnost priznava, da je vprašanje meje od Alp do Reke ob Kvarneru »najšibkejša točka italijanske meje«. Priznava, da je »ljudstvo Istre, zlasti ono na deželi, slovansko, ali naša je zemlja in zgodovina«, zato imenuje Istrane »ne meso ne riba«, ki ni prav ne za postne ne za pustne dni. To priznanje je važno, ker odkrito daje prvenstveni poudarek zemlji in zgodovini, ta naj bi bila njihova, ne pa ljudstvo, ki ni italijansko. Torej etnični moment naravnost izključi. Da je tako gledanje nedemokratsko, da nosi vse poteze zgodnjega imperializma, ki si lasti zemljo brez obzira do prebivalcev te zemlje, je očitno.

Tako gledanje o naravni meji se skriva za zgodovinske dokaze, toda pri tem nehote ali pa tudi hote pozablja, da je v zgodovini mejo postavljale osvajalec, zmagovalci nad domačim ljudstvom, da so te meje bile strateške, služile vojaški obrambi, če že niso imele tudi napadalne funkcije.

Tako gledanje na mejo ima nujno sovražen odnos do ljudstva. Pustimo sedaj ob strani zgodovino! Da so Rimljani latinizirali, romanizirali podvržena barbarska ljudstva, to je bilo tedaj nujno, naravno. Protinavno, nedemokratsko pa je, da se to načelo, kot načelo naravne asimilacije prenese iz davne zgodovine v zgodovino 20. stoletja, v dobo prebujenja ljudstev, ko se konstituirajo narodi. Kdor v tej dobi proglašuje asimilacijo, je ultrakonservativen in reakcionaren.

Valussi jo kot v »Porta Orientale« v »Trstu in Istri« razloži kot dejstvo: »Italijanska asimilacija se širi sama po sebi iz dneva v dan... njihovi (slovanski — opomba) dialekti so nepopolni, odtrgani od drugih slovanskih govorov... Naši Slovani ostanejo Slovani, dokler bodo ostali barbari. Zapadli bodo naravnemu zakonu asimilacije«⁴¹. — O teh Valussijevih trditvah, o naravni asimilaciji je zgodovina že izrekla svojo sodbo. Že za leto 1848 imamo dokaze, da se Slovenci in Istrani odkrito postavljajo po robu asimilaciji. Žal, da je bila težnja Italijanov v tem času, da bi iz naravne asimilacije, proti kateri so se Slovenci borili, napravili umetno in to če že ne na nasilen, pa vsaj na zvit način. Primer je anketa koprškega potestata Francesca Combija, ki je bila najbrže izvedena v vsej obalni Istri, s katero je hotel Slovence pridobiti, da se izjavijo za italijanstvo⁴².

Valussi je v svoji knjigi »Trst in Istra« imel pred očmi predvsem ti dve bivši avstrijski deželi. Leta 1865 pa je izšla nad 400 strani obsegajoča knjiga Videmčana Prospera Antoninija »Il Friuli Orientale«, posvečena opisu in zgodovini Goriške-Gradišćanske, ki je tedaj segla do Vipave, zajemala še ves Kras (okraja Komen, Sežana), prišla pri Devinu—Nabrežini do vrat Trsta. Antonini zaključuje razmišljanje o meji s trditvijo, da sodijo zemljepisno pod Italijo: Žabnice, Naborjet, Bela peč v Kanalski dolini, nato še »teritoriji Idrije, Vipave, Planine, Cerknice in Postojne iz okraja Adelsberg (Postojna); mesto Trst s svojim teritorijem, provinca Gorica tostran in onstran Soče; Istra tako gorata kot obrežna od Tržaškega zaliva do Kvarnera⁴⁵. »Italijanski narod mora zaradi stalnega miru ... razširiti svojo oblast na vrhove Julijskih Alp«⁴. Sklicuje se pri tem celo na Cavourjevo pogodbo z Napoleonom III., s katero (v Torinu 24. III. 1860) je odstopil italijansko Nizzo in Savojo, da dobi Francija naravne strateške meje⁴⁵, zato naj bi pa na vzhodu dobila slovansko ozemlje, saj je Napoleonov proglas (3. V. 1859) zagotovil, da mora »Italija postati svobodna od Alp do Jadrana«. Etnični moment Antonini izrecno podreja zemljepisnemu⁴⁶. V svoji knjigi podaja Antonini na koncu tudi statistiko prebivalstva po jeziku. Za Goriško sam izrecno trdi, da je tam dve tretjini Slovencev. Za celotno ozemlje Goriške in Kranjske, o katerem trdi, da zemljepisno pripada Italiji, našteje on sam »med Alpami in Tagliamentom približno 280 000 Slovencev«, po drugi statistiki, ki jo omenja pod črto, naj bi jih bilo celo 350 000⁴⁷. Vse te prebivalce prikaže niti ne kot prave kolonije, marveč kot »straripamenti etnici« kot etnični val, ki je udaril čez bregove. Slovani, ker so bolj kot »koloni«, »gostje« na italijanskem ozemlju, saj ni moči »dati prednosti etničnemu načelu, ki je fiktivno umišljeno pred zemljepisnim, ki je naravno«, se morajo nujno asimilirati. Njihovi centri so Videm, Trst, Gorica, zato ne gre za to, »da se nauče slovnične slovenščine, marveč priučiti se morajo italijanščine«. Dopušča sicer še, da ohranijo »svoj jezik«, ali »naučili se bodo našega in počasi si bodo prisvojili šege naroda, ki jim nudi gostinsko streho na zemlji, ki mu po božji postavi pripada«. Da si to olajša, prikaže povsod v svoji knjigi Slovence (n. pr. str. 61) kot »rozze e grossolane«, ki jih mora »italijanska civilizacija v nekoliko letih udomačiti (addomesticare)«.

*

Že Vivante je Valussija in njegov krog prikazal kot klasičnega ideologa italijanskega iredentizma. V izpolnitev smo tu dodali še njegovega sodobnika in sodelavca Antoninija. Linija, ki sta jo ona potegnili, je v glavnih potezah obstala, iredentizem je živel in delal v tem duhu. Začetki iredentizma sovpadajo z začetki združene Italije (1861), ki so bili sad vojske 1859—1860 in Cavourjeve spretno diplomacije. Iredentizem je hotel novi Italiji pokazati njene cilje, meje na vzhodu, hotel ji je tudi pokazati, kako naj reši problem jugoslovanskega prebivalstva v okviru teh meja.

Ivo Juvančič

- ¹ Carlo Schiffrer, *Le origini dell'irredentismo triestino*, Udine 1937, s 34.
- ² Wolf Giusti, *Carlo Cattaneo di fronte all'Austria e al mondo slavo*, Trieste 1958, s 11.
- ³ Schiffrer l. c., s 145—147.
- ⁴ C. L. Bozzi, *Gorizia agli albori del Risorgimento*, Gorizia 1948, s 189.
- ⁵ Angelo Tamborra, *Cavour e i Balcani*, Torino 1958, s 55.
- ⁶ K. Marx — F. Engels, *Sul Risorgimento italiano a cura di E. Ragionieri*, Editori Riuniti 1959, s 26.
- ⁷ A. Gramsci, *Risorgimento*, Einaudi 1955.
- ⁸ Piero Gobetti, *Rivoluzione liberale*, Einaudi 1955, s 37, 43.
- ⁹ A. Gramsci l. c., s 72, 73, 70.
- ¹⁰ Angelo Vivante, *Irredentismo Adriatico*, Voce — Firenze 1912, s 46—47.
- ¹¹ A. Vivante l. c., s 39—40.
- ¹² *Porta Orientale 1857—1859 ponatis s predgovorom P. Tedeschi*, Capodistria 1890.
- ¹³ *Porta Orientale*, s 8.
- ¹⁴ *Porta Orientale*, s 3.
- ¹⁵ *Porta Orientale*, s 8—13.
- ¹⁶ *Porta Orientale*, s 19.
- ¹⁷ *Porta Orientale*, s 99 nasled.
- ¹⁸ *Porta Orientale*, s 99—100.
- ¹⁹ Edvard Kardelj, *Razvoj slovenskega narodnega vprašanja*, Ljubljana 1957, s 47.
- ²⁰ Vivante l. c., s 60.
- ²¹ P. Kosler, *Historische-etnographisch-statistische Erläuterungen zur neuesten National- und Sprachenkarte des österreichischen Kaiserstaates und der angränzenden Teile...* v publikaciji »Das Programm der Linken des österreichischen Reichstages« Herausgeben von R. A. Fröhlich, Wien 1849, s 39—49.
- ²² *Porta Orientale l. c.*, s 148.
- ²³ Opomba: Primerjava obeh statistik za Istro je brezpredmetna in težka, ker Kosler razširi Istro tudi na Coizovo Liburnijo (Reko in Kvarner) in je zato razlika skupnega prebivalstva: 331 280 proti 290 000 po Coizu. Od teh je po Koslerju 211 280 Slovencev in Hrvatov; po Coizu le 112 000, ob katerih šteje še 15 000 Slovanov, ki govorijo italijanski. Razlika v Italijanih pa je občutna, ker jih našteje Coiz 160 000 na manjšem, Kosler pa 120 000 na večjem obsegu Istre. Daje pa Koslerjeva statistika večji videz objektivnosti, ker je podrobno sestavljena na podlagi cerkvenih statistik za posamezne dekanate, medtem ko daje Coiz sumarično število za vso Istro, ne pove pa, kako je prišel do njega.
- Peter Kosler je na podlagi teh svojih statistik in študij izdal svoj »Zemljevid slovenske dežele«, Dunaj 1851, ki pa je bil zaplenjen.
- ²⁴ *Porta Orientale l. c.*, s 12.
- ²⁵ *Porta Orientale l. c.*, s 102—105.
- ²⁶ *Anali Jadranskog instituta*, Zagreb 2 zv. 1958, s 254 naslednje.
- ²⁷ Tamborra l. c., s 228—229.
- ²⁸ Tamborra l. c., s 229.
- ²⁹ Vivante l. c., s 50.
- ³⁰ *Trieste et l'Istrie. Leurs droits dans la question italienne*. Ponatis v Rimu — Roma 1954.
- ³¹ Vivante 137.
- ³² *Trieste et l'Istrie l. c.*, s 29.
- ³³ *Trieste et l'Istrie l. c.*, s 33.
- ³⁴ *Trieste et l'Istrie l. c.*, s 36.
- ³⁵ *Trieste et l'Istrie l. c.*, s 31.
- ³⁶ *Trieste et l'Istrie l. c.*, s 40.

- ³⁷ Tamborra l. c., s 197.
³⁸ Lettere giuliane, Capodistria 1903, s 42.
³⁹ Lettere giuliane, Capodistria 1903, ves spis služi temu dokazu.
⁴⁰ glej citat v Tamborra l. c., s 208.
⁴¹ Trieste et l'Istrie l. c., s 55.
⁴² Glej članek M. Pahor, Koprška nota in miljski protokol iz leta 1849 — Kronika 1959, 2 zv.
⁴³ Prospero Antonini, Il Friuli Orientale, Milano 1865, s 36.
⁴⁴ Idem l. c., s 7.
⁴⁵ Idem l. c., s 9—10.
⁴⁶ Idem l. c., s 9—10.
⁴⁷ Idem l. c., s 518—520.

Summary: Italian Irredentism and the Problem of Assimilation

The appearance of Italian irredentism represents a break in the line of thought, taken between 1835 and 1846 by the Italian newspaper in Trst (Trieste) »Favilla«, which looked with sympathies on the development of Yugoslav nations. Even the Italian historian Cesare Cantu saw in Trst (Trieste) »the port of future Slavia«. As late as in 1859 Carlo Cataneo, the Milano, revel of 1848, dreamed about a state from Tyrol to Albania. This line of thought developed under the influence of democratic ideas, especially Mazzini's, who, however, played a secondary role in comparison with the unifier of Italy Cavour in the Italian Risorgimento; Mazzini had been a great philosopher, not a politician.

The break of the »Favilla« line of thought came about even before 1859, though Angelo Vivante, author of »Irredentismo Adriatico«, Firenze, 1912, was not too aware of this. The break did not come about in the cosmopolitan Trst (Trieste) itself, but in the Italian cities along the coast of Istra, especially in Koper, which lived through centuries under the Republic of Venice. A decisive role in this had been played by an almanach — »Porta Orientale«, published by a native of Koper, Carlo Combi (1857—1859). This almanach had been supposed to answer to the Torino almanach »Il Vesta Verde«, which wrote in 1856 that Istrians are »neither meat nor fish«. Combi wanted to prove the Italian character of the whole of Istra.

In the first year of »Porta Orientale« A. Coiz stated, that the eastern border of Italy is in Istra and Liburnia. According to him this was the geographical border of Italy; however, his border ran along the identical lines drawn by the Sardinian General Staff in 1845: this strategical border of Italy ran from Triglav over Snežnik to Butoraj to the south-east of Rijeka, which was the border obtained by Italy after World War I.

The problem of Slavs was solved by Coiz in the simplest of ways: he sentenced them to Italian assimilation, to national death. The problem of assi-

milation was in more detail discussed in the same year of »Porta Orientale« by Pacifico Valussi, one of the major journalists of »Favilla«; his turn-about had been complete. The major mistake, made by both, was that they proclaimed assimilation, which had been in feudal times a natural process, a principle in the democratic era of awakening nations.

The Yugoslav side — the article mentions the Slovene Peter Kozler and the Croat Evgen Kvaternik — did not defend even in that time »natural«, »geographical«, »historical« or »political« borders but an ethnical Slovene-Italian border along the solid Slovene territory, which had been and still is on the other side of the Soča river, admitting, at the same time, that in the coastal towns of Istra and in Trst (Trieste) the Italian population is in majority.

Depreciation, subordination and negation of ethnical principles, together with the demands of natural strategic borders necessarily demanded also the assimilation of Slovene population, which was here in majority.

The first open appearance of irredentism is marked by a booklet, called by Vivante the maniphesto, with the title »Trieste and Istria«, written anonymously in 1861 by Pacifico Valussi. There is nothing essentially new in this booklet, nothing which had not been told previously by articles in »Porta Orientale«. It is noted only by the new tone, when dealing with Slavs, who are described as savages or hordes, and denied their common language, history, literature, etc.

Valussi's booklet »Trieste and Istria« was somewhat complemented by the work of Prospero Antonini »Il Friuli Orientale« (Milano 1865), which deals with a description and history of Goriška and Gradiščanska provinces. Though finding between the Alps and Tagliamenti around 280.000 Slovenes, or by another statistics even 350.000, the Slovenes are for him only »colonists«, »guests« on Italian territory, with centers at Videm (Udine), Trst (Trieste), Gorica (Gorizia); because of this it is out of question that they should start learning the Slovene language but they must be forced to learn Italian. The ethnical principles are, for Antonini, something fictitious, unrealistic, worth nothing compared to the geographical principle, which is natural.

The line of thought, drawn in major lines by Valussi and Antonini became the line of thought of Italian irredentism, which led Italy into World War I.